

אדם ישראלי, הוא עצמו בית המקדש!

[פרשת תרומה, שנת תשס"ו – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי
בהבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

אנו רואים כי בפרשת תרומה נצטוו ישראל להקים משכן לה', ונתפרטו חלקי המבנה. בפרשת תצוה נתפרטו בגדי הכהונה. בפרשת תשא יש תיאור חטא העגל, עונשו והשגת סליחה. ושוב בפרשיות ויקהל ופקודי יש חזרה על ביצוע המצוות, בהן נצטוו ישראל בפרשיות תרומה תצוה.

1. מה ענין הסדר הזה? מדוע נרשם **ענין העגל** באמצע סיפור הציווי לבין מילוי הפקודות?
2. שאלה אחרת שהעסיקה את המפרשים היא **מתי** נצטוו ישראל על הקמת המשכן, לפני מעשה העגל (פרשת תשא) או אחריו? אם נביט על פרשיות תרומה תצוה, הרי נצטוו לפניו. ואם נביט על ויקהל ופקודי, נצטוו אחריו?

ובדבר זה יש חילוקי דיעות בין **רש"י** (שמות לא, יד וכן לג, יא) לבין **רמב"ן** (שמות לה, א וכן ויקרא ח, א). **רש"י** סבור שאין מוקדם ומאוחר בתורה, ובאמת נצטוו על הקמת המשכן הרבה זמן אחרי מעשה העגל. ובכן אילו היה כאן סדר זמנים פשוט, היתה באה פרשת תרומה אחרי פרשת תשא. **והרמב"ן** אינו רואה טעם לשבש סדר הפרשיות, ולפי דעתו נצטוו בתחילה על המשכן (פי' תרומה) ורק אח"כ נכשלו בעגל (פי' תשא).

המעניין בספר הנפלא של **דר. נחמה לייבוביץ** ז"ל "עיונים חדשים בספר שמות" (הוצ' ההסתדרות הציונית העולמית. עמ' 337-343) ימצא שיש גם הוכחות ומקורות בדברי מדרשי חז"ל לכל אחת מהדיעות הנ"ל. ודאי כי אין כאן רק ויכוח לענין טכני, אלא יש רעיון חשוב לכל אחת מהעמדות הללו. אפשר לומר כי לפי המאחרים, ענין המקדש והקרבתו נתהוו רק **בדיעבד**, כתיקון החטא. אילו לא החטא, שמא לא היו לנו המצוות הללו? אבל המקובלים סבורים כי יש ענין **עצמי** לקרבנות, וגם בלעדי מעשה העגל היו הדברים רשומים בתורה עוד לפני בריאת העולם.

נחקור כאן במאמרנו בשיטה ההיא שנצטוו על המשכן רק **אחרי** מעשה העגל. וכך כותב ר' **עובדיה ספורנו** (מגדולי פרשני המקרא, נפטר בשנת 1550) שנצטוו על הקמת המשכן רק אחרי חטא העגל. כלשונו:

"וזה בעצמו ביאר באומרו 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' (שמות כה, ח), לא כמו שיעד קודם לכן, באומרו 'מזבח אדמה תעשה לי וכו' בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך' (שמות כ, כא). אבל עתה [אחרי החטא של הגשמה] יצטרך לכהנים, וזה בעצמו התבאר באומרו 'ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך' (כח, א). הנה לא נבחר שבט לוי לשרת עד אחר מעש העגל". עכ"ל (שמות כד, יח).

זאת אומרת, התוכנית המקורית היתה כי כל יהודי יכול להקים מזבח אדמה פשוטה, בלי כל הפרטים של משכן ומקדש, ושם להתפלל לפני ה'. התוכנית המקורית היתה שלא יזדקקו למרכז ובנין מסוים. כי כך לשון ר' עובדיה ספורנו במקום שציין לשם (שמות כ, כ-כא): "ומאחר שראיתם שאין אתם צריכים לאמצעים להתקרב אלי וכו' לא תצטרך לעשות היכלות של כסף וזהב ואבנים יקרות למען אקרב אליכם, אבל יספיק מזבח אדמה 'בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך'. ולא תצטרך למשוך השגחתי אליך באמצעים של זהב וכסף וזולתם" עכ"ל.

כלומר יזכו לקרבת ה' גם בלי הזדקקות לבנין משכן או מקדש. אלא מחמת שנכשלו בפולחן העגל, ראה ה' כי נפשם שפלה והם זקוקים לטכסי המקדש. רעיון זה הוא קרוב לדעת **הרמב"ם** (מורה נבוכים, ג, לב) בענין הקרבנות, שהסכים ה' להקרבתם מחמת דרגא נפשית נמוכה של ישראל.

יש פסוק בירמיה (ו, כב): "כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים, על דברי עולה וְזָבַח". ונחלקו המפרשים כיצד לבאר פסוק מתמיה זה. אם כפשוטו ולהפחית מערכם של הקרבנות, או רק להדגיש כי יש דברים מוסריים שהם חשובים פי כמה יותר מאשר מעשה הקרבנות. וכן מפורש בדברי ר"י **אברבנאל** (על פסוק זה, דף שכח בספרו) כדלהלן:

"והנראה לי בפירוש הפסוק הוא, שהנה ישראל כשיצאו ממצרים ובאו לפני הר סיני ושמעו התורה והמצוות, לא ציוס ה' בענין הקרבנות, אבל ציוס עניני האמונות והמעשים המשובחים אשר יעשו. אמנם כאשר עשו העגל, וראה ה' ית' שרירות ליבם הרע, ובכל יום ויום יחטאו לפניו, הוצרך לתקן להם צרי ורפואה למחלתם ורשעיהם. ולכן באו מצוות הקרבנות, מהעולות אשר יעשו לכפר על הרהורי הלב, והחטאת והאשם ושאר קרבנות כולם, שלא נצטוו עליהם, אילולא היו חוטאים" עכ"ל לענינו.

ואפשר כי ר' עובדיה ספורנו הושפע מדברי ספר הכוזרי (מאמר א, פסקא צו, עמי לה-לו) הכותב שהעבודה האצילית והנשגבה להקב"ה אינה זקוקה לציורים או לחפצים מגושמים. אלא כיון שבלי זה אין רוב בני אדם בזמנינו משיגים שום מושג, נאלצנו להקים בתי תפילה ולערוך טכסים מסוימים.

וראוי להזכיר כאן כי אחרי שכך הוא מצבנו הנפשי הירוד, ברור שהקרבנות הם "לכתחילה". וכאשר יבוא המשיח, יקים לנו בית המקדש ונקריב שם קרבנות עבור כל מכשולותינו וטעויותינו. כאן מדובר רק בויכוח עתיק זה אם הקב"ה תיקן להם לישראל הקרבנות גם בלי שום קשר לחטא העגל? ועיין שם בדברי דר. לייבוזיץ על התגובות של החולקים על דעת רמב"ם ור"י אברבנאל ודעת ר' עובדיה ספורנו. כי לא נאריך כאן.

ולפי דעה מיוחדת זה, שהקב"ה בתחילה לא ציוה על קרבנות, **הרי היתה כוונתו שהאדם עצמו ישמש כבית המקדש, הרי כל גופו, דעתו ומחשבותיו יהיו קודש לעבודת ה'.** גם אחרי חורבן בית המקדש, לא אבדנו את השגת התוצאה של הקרבנות, והם ע"י תורה ומעשי חסד. מעשה שהיה כך היה. "פעם אחת היה ר' יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה ר' יהושע הולך אחריו, וראה בית המקדש חרב. אמר ר' יהושע, אוי לנו על זה שהוא חרב, מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל! אמר לו ר' יוחנן, בני אל ירע לך. יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה, ואיזה? זה גמילת חסדים, שנאמר 'כי חסד חפצתי ולא זבח'" (הושע ו, ו) עכ"ל (אבות דר' נתן, פ"ד פסקא ה). וכמו שזה מועיל אחרי החורבן, זה דאי הועיל לפני בניית המקדש!

המלבי"ם כתב באריכות כיצד כל חלקי המשכן וכל אביזריו הם מכוונים מול גוף האדם (פרשת תרומה, מאמר "רמזי המשכן"). ובפסוקנו הוא כותב (שמות כה, ח): "וציוה [ה'] וכן תעשו, שכל אחד יבנה לו מקדש בחדרי לבבו, כי יכין את עצמו להיות מקדש לה' ומעון לשכינת עוזו, כמו שאמר דוד 'והגיד לך ה' כי בית יעשה לך ה' (שמו"ב ז, יא) וכו' כן תעשו לדורות שכל אחד יבנה מקדש בחדרי לבבו ויכין מזבח להעלות כל חלקי נפשו לה', עד שימסור נפשו [תוספת המעתיק: כלומר רצונו] לכבודו בכל עת" עכ"ל לענינו. עצם הרעיון הוזכר בקצרה בר"מ אלשיך (שמות כה, ט).

המלבי"ם האריך בנושא זה בספר דרשותיו "ארצות השלום" (דרוש ג') שם כתב: "ועל זה הוכיח ירמיה לבני דורו, אשר חשבו כי עיקר השראת השכינה היא בבית המקדש בעצמו, ולא הבינו זאת שבהכרח לזה [צריכים] הצירוף והקשר המיוחד מנשמת בני ישראל!... אמר להם ירמיה (ז, ד) "היטיבו דרכיכם ומעלליכם ואשפֹּנָה אֶתְכֶם במקום הזה. אל תבטחו לכם על דברי השקר לאמר: היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה". [פירוש המלבי"ם:] — יאמר: אל תבטחו לכם על דברי השקר במה שתאמרו כי היכל ה' ובית המקדש הוא הנקרא "היכל ה'" שבו ישרה שכינתו, כי אין הדבר כן!

רק בית ישראל עצמם, הם היכל ה' [הערת המלקט: כמו שמדגיש ומסיים: "המה"!] וכל כן בהכרח שתיטיבו דרכיכם, ואשכנה אתכם בעצמכם במקום הנבחר, ועליכם ישכון כבוד ה' וכו' [ומאריך שם].

[כי למרות שנחרב הבית] "מכל מקום לא יתחמץ לבבנו, כי הגם בעת נחרב המקדש והוסר התמיד, לא סרה שכינתו מתוכנו, כמ"ש "ויטוש אהל שילה [אז] אהל שיכון באדם" (תהלים עח, ס') בקרב האדם ותוך (עמו) [עצמו]. כמו שהיה קודם חטא העגל שעדיין לא נצטוו על המקדש, אמר "בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך". וכן אמר בהבטחה העתידה: "ונתתי את מקדשי בתוכם [כלומר, בנשמותיהם של בני ישראל] לעולם. והיה משכני עליהם וכו' וידעו הגוים כי אני ה' מקדש את ישראל בהיות מקדשי בתוכם לעולם" (יחזקאל לו, כו-כח) עכ"ל שם. כלומר יחזקאל מלמד שיש אפשרות למקדש בקרבנו "לעולם", גם אחרי חורבן עץ ואבן.

ועוד הוסיף (בדף סג): "והם בעצמם בנו את הבית עם כל כליו, במה שהכינו את לבבם להיות כסא אל האור האלוהי, אשר על זה אמר [ה'] למשה "ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן" (שמות כה, ט). ודרשת הרב היא מפני שלא כתוב "ככל שאני מראה לך". שהוא [בא לומר] בהיותו [משה רבנו] בית נאמן לה' צבאות, כבר נראה בו תבנית המשכן בכל פרטיו. ואמר "וראה ועשה בתבניתם, אשר אתה [בעצמך] מראה בה" בעת ששכן האור עליך" עכ"ל.

וסיים בכך דברי דרוש ג' שם: "ותנחומין של אמת היה זה לדוד ע"ה ברצותו לבנות הבית, ובאה הנבואה מאת נתן הנביא כי הוא לא יבנה הבית, אמר לו: "והגיד לך ה', כי בית יעשה לך, ה'!" (שמו"ב ז, יא) כאומר: אל תצטער על זה, כי אתה אינך צריך אל הבית. כי בית יעשה לך בעצמך, שאתה בעצמך בית לה', ורוח ה' בך ומלתו על לשונך" עכ"ל.

מהר"ל כתב ('גבורות השם', פרק סט) כי עיקר ענין בית המקדש הוא כדי להביא את האדם לענווה, ירגיש התבטלות מול המציאות המוחלטת, כלומר הקב"ה. וכך גם אמר דוד המלך, "כי לא תחפוץ זבח ואתנה, עולה לא תרצה. זבחי אלוהים רוח נשברה, לב נשבר ונדכה אלוהים לא תבזה" (תהלים נא, יח-יט). זאת אומרת, מי שמבטל ה"אָגו" שלו, מי שמרגיש תְּלוּת גמורה בהקב"ה, זה עצמו כל ענינו של בית המקדש והקרבנות (עיי"ש דברי מהר"ל). ורק מחמת שאין עיונו של האדם מספיק צלול ויעיל, לכן הכינו לנו אמצעי עזר של מקדש וקרבנות. לזאת הגענו אחרי קלקול העגל!

אותו רעיון של ר"מ אלשיך על הפסוק "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", בתוכם ממש, למדנו גם מדברי **רמח"ל**. הוא כותב על האיש הקדוש אשר דעתו עוסקת בשכל תורת אמת תמיד, מתוך אהבה ויראה: "והנה איש כזה הוא עצמו נחשב כמשכן, כמקדש וכמזבח וכו' כי השכינה שורה עליו כמו שהיתה שורה במקדש. ומעתה המאכל שהוא אוכל הוא כקרבן שעולה על גבי אישים וכו' וכו' וכאילו נקרב על המזבח ממש. והוא ענין שאמרו עליו חז"ל 'כל המביא דורון לת"ח כאילו הקריב בכורים' וכן היין בגרונו, במקום נסכים וכו'. והנה הנקרב להם כנקרב על גבי המזבח" (מסילת ישרים, פרק כ"ו).

הרווחנו מהבירור הזה כי אע"פ שעצם המקדש והקרבנות הם מצוה ממש, יש באפשרותנו לקיים מצוות אלו באופן רעיוני גם בזמננו ע"י לימוד תורה, ומצוות גמילות חסד, וכדברי ר' יוחנן בן זכאי (שהבאנו לעיל).

ולענין השאלה, **מדוע הושמה פרשת כי-תשא ועון-העגל באמצע, אחרי תרומה תצוה וגם לפני ויקהל פקודי?**

לדעתי זאת מפני ששתי הדיעות נכונות, יש צד מסוים שהוא בא מתחילת בריאתו של עולם (ועוד לפני מעשה העגל, בפרשת תרומה), ויש צד שהוא בא כתגובה לקלקול מעשה העגל (ואחרי מעשה העגל, בפרשת ויקהל). הא כיצד? כי ה' צפה מראש שיחטאו, ועוד לפני בריאת שמים וארץ הכין מקום המקדש (פסחים נד.).

מבחינת בני-אנוש באו ציווי הקרבנות **אחרי** חטא העגל.
אבל מבחינת הקב"ה הקרבנות הם **לכתחילה**, והם סדרו של עולם בעת תכנית הבריאה.

אלו ואלו דברי אלוהים חיים.